

ვეფხისტყაოსნის უღბანილოვა

ვეფხისტყაოსანი სამი ნაწილისაგან შედგება: პროლოგი (შესავალი, წინასიტყვა), საკუთრივ პოემა (თხრობა, ამბავი) და ეპილოგი (დასასრული, ბოლოსიტყვა). პოემის ისტორიულ-ლიტერატურული საკითხების გადასაწყვეტად და ავტორის ლიტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებების გამოსარკვევად განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს პროლოგს. პროლოგის ეს მნიშვნელობა კარგად ჰქონია შეგნებული ჯერ კიდევ ალ. სარაჯიშვილს. მართალია, იგი ყალბად აცხადებდა პროლოგის რიგ შესანიშნავ სტროფს, მაგრამ ამ დაკვირვებულ რუსთველოლოგს აღნიშნული აქვს: „ვეფხისტყაოსნის წინასიტყვაობა პოეტური აღსარებაა. ცხადად ჩანს, რომ რუსთაველს სწადდა ამ წინასიტყვაობით გამოეთქვა პოემის დასაბამი და დედააზრი, თვისის სულის ვითარება და მდგომარეობა პოემის შეთხზვის ჟამსა, თვისი შეხედულება და ურთიერთობა პოემის გმირებთან; სწადდა გამოეხატა თვისი იდეალი, რომელიც ყოველს პოეტს ასულდგმულებს და მის უძვირფასეს განძს შეადგენს — მიჯნურობა და პოეზია. „წინასიტყვაობა“ არა თუ სხვის მიკერებული აპოკრიფი არ არის, არამედ პოემის მოუწყვეტელი ნაწილია, მისი ახსნაა და კლიტე-გასაღები“¹.

ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ორგზის გამომცემელი და მკვლევარი დ. კარიჭაშვილი, პირიქით, შეეცადა დაემტკიცებინა მთელი პროლოგისა და ეპილოგის სრული სიყალბე. დ. კარიჭაშვილის მოსაზრებით, პოემის წინასიტყვაობას და უკანასიტყვაობას არამც თუ არაფერი საერთო აქვს ერთ-ერთ თხზულებას მოთხრობასთან, არამედ თვითონ ეს ნაწილი ცალკე არასფერს ეოთიანს წარმოადგენენ და როგორც წინასიტყვაობის, ისე უკანასიტყვაობის ტაეპები სხვადასხვა პირთაგან სხვადასხვა დროს უნდა იყვნენ დაწერილნი“². დ. კარიჭაშვილის შეხედულება სა-

¹ ვეფხისტყაოსნის ყალბი ადგილები („მოამბე“, 1895, XI, გვ. 8—9). ასეთივე მოსაზრება აქვს გამოთქმული ალ. ნანეიშვილს („მოამბე“, 1894, X, გვ. 119—146).

² ვეფხისტყაოსანი, დ. კარიჭაშვილის წინასიტყვაობით, შენიშვნებით და ვრცელი ლექსიკონით, თბ., 1903, გვ. VII—VIII.

ფუძვლიანად გააკრიტიკა ნ. მარმა თავის საუკეთესო რუსთველოლოგიურ ნაშრომში „Вступительные и заключительные строфы Витязя в барсовою коже Шоты из Рустава. Грузинский текст, русский перевод и пояснения с этюдом «Культ женщины и рыцарство в поэме», (ТР, XII, Санкт-Петербург, 1910). ნ. მარის საბუთიანად ამბობდა, რომ ვეფხისტყაოსნის პროლოგში „и по музыкальности, и по сжатости слога и образности мысли мы находим лучшее, что только вышло из под пера Шоты“ (გვ. V). გამოჩენილი რუსთველოლოგი იქვე პათეტიკურად კითხულობდა: „В какую эпоху после Тамары писали в Грузии языком и стихами ставшего спорным вступления?... Ведь эпоха Тамары не повторялась в истории Грузии: другого Шоты из Рустава нет в грузинской литературе“.

ნ. მარის კრიტიკის მიუხედავად, დ. კარიჭაშვილმა უცვლელად გაიმეორა თავისი მოსაზრებანი სპეციალურ ნარკვევში „ვეფხისტყაოსნის შედგენილობა“³. საგულისხმო ისიცაა, რომ ეს აშკარად მცდარი მოსაზრებანი უკიდურესობამდის განავითარა რუსთველოლოგმა ალ. სვანიძემ⁴. ერთ დროს დ. კარიჭაშვილს მხარს უჭერდა კ. კეკელიძე⁵. რასაკვირველია, ვეფხისტყაოსნის პროლოგ-ეპილოგის ხელნაწერებით ნაანდერძევ ტექსტში უთუოდ ჩართულია შემდეგი დროის ინტერპოლაციები, მაგრამ დიდი შეცდომა იქნებოდა მთელი ტექსტის ერთი ხელაღებით (და ისიც დაუსაბუთებლად!) უარყოფა. ნ. მარის გამოუქვეყნებელი ნაშრომების პუბლიკაციამ ცხადი გახადა, რომ მკვლევარს თავიდანვე სავსებით სწორი წარმოდგენა ჰქონია შემუშავებული პროლოგ-ეპილოგის საერთო შედგენილობაზე, მის სტრუქტურაზე⁶. მართლაც-და ვეფხისტყაოსნის პროლოგი აგებულია გარკვეული ტრადიციული პრინციპების კვალობაზე (შემდეგ მოხდა ამ პრინციპების კანონიზაცია). დასაწყისში პოეტი ქებითა და ლოცვით მიმართავს სამყაროსა და ადამიანის შემოქმედ ღვთაებრივ ძალას (სტროფები 1 და 2), ამის შემდეგ ის ქებათა-ქებას უძღვნის ამქვეყნიურ მეუფეთ, მეფე-პატრონებს (3—5), ხოლო დასასრულ ლაპარაკობს pro domo sua (თავის თავზე) და თავის შემოქმედებითს საგანზე. პროლოგში ჩამოყალიბებულია ავტორის შეხედულებანი პოეზიისა (შაირობისა) და მიჯნურობის შესახებ. კომპოზიციური თვალსაზრისით პროლოგის ტექსტი თავის არსებითს ნაწილ-

³ ეურნ. „განათლება“, 1913, VI, გვ. 412—424.

⁴ «Новый мир», 1934, VI, გვ. 99.

⁵ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, თბ., 1924, გვ. 89.

⁶ Н. Я. Марр, Об истоках творчества Руставели и его поэме. Подготовка сборника к печати, редакция текста, комментарии и примечания И. В. Мегрелидзе, Тб., 1964, стр. 82; შდრ. Н. Я. Марр, Древнегрузинские одописцы, ТР, IV, 1902, стр. 56.

ში სრულ წესრიგშია, შინაარსობრივად და აზრობრივად მწყობრია და თანამიმდევრული, მხატვრულად სანიმუშოა⁷. პროლოგი ორგანულად და განუყოფელად არის დაკავშირებული პოემის ტექსტთან. პროლოგში დასმულია და, ასე ვთქვათ, თეორიული ასპექტით გადაწყვეტილია ყველა ის ძირითადი პრობლემა, რაც საკუთრივ პოემაში (ე. ი. პოემის თხრობითს ნაწილში) მხატვრულად არის ხორცშესხმული⁸. როგორც საოპერო ნაწარმოების უვერტიურაში, ვეფხისტყაოსნის პროლოგშიც მკაფიოდ აღბეჭდილია მთელი თხზულების ლეიტმოტივი. პროლოგი ვეფხისტყაოსნის ბრწყინვალე პრელუდიაა, მთელი ნაწარმოების იდეათა და მოტივთა განზოგადებული გამოსხივება. პროლოგი ნათლად გამოხატავს ვეფხისტყაოსნის სულს, მის იდეურ-მხატვრულ სიდიადეს. პროლოგი უდავოდ არის ვეფხისტყაოსნის იდეათა სამყაროს შესავალი კარი, „კლიტე-გასაღები“. პროლოგი ვეფხისტყაოსნის ნამდვილი მშვენიერებაა და ქართული პოეტური კულტურის სწორუპოვარი შედეგრი⁹.

⁷ სხვათა შორის, ასე ფიქრობდა დიდი ქართველი პოეტი ვაჟა-ფშაველ (ალ. ბარამიძე, ვაჟა-ფშაველა—რუსთველოლოგი, ვაჟა-ფშაველას დაბადების ასი წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული, თბ., 1961, გვ. 36—37).

⁸ ვუკოლ ბერიძის სიტყვით: „აქ (ე. ი. პროლოგში. — ა. ბ.) დაუნჯებულად მოცემულია ის, რაც შემდეგ გაშლილია თვით ვეფხისტყაოსანში“ (შოთას პოეტიკისათვის, „ენიქის მოამბე“, 1938, III, გვ. 168).

⁹ ჩვენ, რასაკვირველია, ვლაპარაკობთ მთლიანად აღებული პროლოგის ტექსტის არსებითს რაობაზე. ჩვენი ანალიზი ემყარება პროლოგის ტრადიციულ ტექსტს. ვეფხისტყაოსნის პროლოგისადმი მიძღვნილი მერი გუგუშვილის სპეციალური ნარკვევი — ვეფხისტყაოსნის პროლოგის საკითხისათვის, თბ., 1958.